

Татјана Г. Трајковић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет, Ниш²

УДК 811.163.41'276.2
811.163.41'367.625
Оригинални научни рад
Примљен: 28. 9. 2012.

ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ ГОВОРА ПРЕШЕВА У СВЕТЛУ ЈЕЗИЧКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ

Сажетак: У раду се социолингвистичким приступом сагледава стање глаголских облика у говору Прешева. Посматрана су два идиолекта у истоветним варијаблама. Одабране су глаголске категорије карактеристичне за јужноморавски говорни тип призренско-тимочког дијалекта. На основу потврда из грађе дошло се до закључка да се битне дијалекатске црте добро чувају, али и да има разлика у реализацијама облика презента првог лица јединине и радног глаголског придева множине мушког рода. Разлози за такву неуједначеност социолошке су природе.

Кључне речи: говор Прешева, призренско-тимочки дијалекат, идиолекат, социолингвистика, глаголски облици.

Прешево је место смештено на некој врсти тремеђе између Србије, административне границе са Косовом и Метохијом и Македоније. Овај простор током векова претрпео је бројне историјске, социолошке, економске промене, што је утицало на измене у структури становништва. Разне миграције прохујале су преко ове територије, а то је оставило трага и на пољу језика. Житељи Прешева³ различити су по својој националној припадности (Срби, Албанци, Роми), а многи Срби који живе у њему потичу из различитих крајева Србије. Има и оних који долазе из Македоније. Разноврсним путевима (пресељењем, удајом) неки од Срба дошли су из моравског бујановачког краја, пчињских села, Владичиног Хана, Куманова, па и из гњиланске ближе или даље околине. У самом Прешеву живе наравно и они који су оставили своје село и преселили се у најближи град. Сва ова подручја у себи носе одређене језичке специфичности, те се нешто од тога нашло у прешевском говору. Када се томе придода и генерацијска јаз који се препознаје и у језику, онда све добија своју ширину. Разнородни додири допринели су комплексности говора једног већег насеља, а то се не може свести на општа правила. Због тога овој теми треба приступити поступно, уз обраду појединачних елемената.

На овом месту кренула сам од глаголских облика који представљају јужноморавску говорну специфичност, а у чијим оквирима се јављају одређене

¹ tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта 178020 *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у потпуности финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

³ Овде се, пре свега, мисли на градско насеље, док се темом говора прешевских села нисам бавила на овом месту.

неуједначености код говорника овог места. С обзиром на то да се разлике примећују и код старијих житеља Прешева, наметнуло се питање узрока такве појаве. Како се лингвистичке појаве неминовно одвијају у интеракцији са друштвеним факторима, узрочнике сам потражила на том плану. У том случају било је неопходно увести појам варијабле на основу којих би се испитаници сврстали у одговарајуће категорије, које су у тесној вези са идиолектом. Рајић (2009: 31-46) наводи варијабле које су узимане у обзир у истраживањима многих лингвиста као што су Вилијам Лабов, Питер Традгил, Џек Чејмберс, Лесли Милрој и др. Он истиче да није могуће урадити добар избор испитаника уколико се они не доведу у везу са друштвеним варијаблама са којима ће корелисати њихово језичко понашање (Рајић 2009: 36). Скреће се пажња на следеће варијабле: класна припадност, посао и очев посао, пол, друштвене мреже, покретљивост, узраст, регион и подручје, образовање и личност испитаника. Свакој од варијабле лингвисти су давали мањи или већи значај, а у вези са неким постојали су опречни ставови. Пол и узраст су свакако веома битни и не могу се заобићи у социолингвистичким истраживањима. Код класне припадности постоји проблем како дефинисати класу, али се показало да треба имати на уму најмање четири друштвена слоја. Лесли Милрој је своја истраживања сконцентрисала на две варијабле: друштвене мреже и покретљивост. Она је проучавањем говора Белфаста увела појам друштвене мреже као варијабле, која заправо представља човеково окружење (породица, школа, комшилук, пријатељи, радно место и сл.). Што се тиче покретљивости, она може бити хоризонтална и односи се на границе локалног говора, или вертикална, која подразумева промену друштвеног слоја, чиме се бавио Лабов.

Своје испитанице одабрала сам тако да се код њих исте варијабле могу упоредити и увидети у чему постоји диферентност. Из таквог прегледа може се доћи до закључка откуд језичке разлике код говорника са истог подручја.

Информаторке припадају групи најстаријих Прешевљанки: I има 80 година, а II 78 година. Обе су истоветног образовања – имају два, односно три разреда основне школе. Информаторка I рођена је у суседном селу Жујинцу, док је информаторка II цео свој живот провела у Прешеву. Прва говорница удала се за Прешевљанина, који потиче из пчињског краја, а друга за мештанина. Велика разлика налази се у томе што прва испитаница никада није била у радном односу и никада није путовала, док је мештанка двадесет година радила и често путовала. То су два нивоа по којима се моје информаторке разликују, али не бих занемарила ни чињеницу да је прва жена удајом ушла у породицу која долази из пчињске средине. Верујем да је и тај моменат знатно утицао на очување одређених језичких облика у њеном идиолекту.

Са обема женама водила сам спонтани разговор на локалном народном говору, а повољна околност била је и та што сам их од раније лично познавала. Узевши ово у обзир, отклоњена је могућност измена у говору под утицајем става према саговорнику.

Анализа која следи урађена је на грађи која потврђује глаголске облике карактеристичне за јужноморавски говорни тип. Ради се о следећим категоријама:

- прво лице једнине презента,
- треће лице множине презента,
- радни глаголски придев мушког рода једнине,

- радни глаголски придев мушког рода множине,
- глаголи са секвенцом *-ну*.

Оба идиолекта упоређена су према реализацији ових језичких елемената. Након тога примећене су извесне разлике, које се базирају на томе да је код једног информатора очувана старина и све типичне јужноморавске црте, док се други идеолекат нашао у процесу адаптирања савременом језику, али на појединим језичким нивоима. Показало се и то да су извесне дијалекатске црте јако стабилне без обзира на све варијабле.

Прво лице једине презенте. Код неких глагола у јужноморавском говору овај облик се гради уз помоћ старог наставка *-у*. Овакве ликове препознао је још Белић (1999б: 336) на подручју Врања и околине. Постоје колебања да ли се ради о македонском утицају или не. Према речима проф. Марковић (2006: 252) када би се проблем посматрао из угла фонетике, онда је реч о старини из српског језика, а када би се све посматрало морфолошки, као уопштавање наставка *-у*, што је карактеристика македонских говора, онда је могуће говорити о упливу са стране. У сваком случају, овде треба навести закључак проф. Реметића (2000: 98) да је прихватање неких македонизама заправо настављање процеса балканизације јужноморавских говора.

Глаголи шесте Белићеве врсте и они који су им се придружили на дијалекатском нивоу, теже носе суфикс *-у*, што је последица историјског развоја језика. Наиме, процес генералисања наставка *-м* започео је управо код глагола са основом на *ā* (Белић 1999а: 372). Барјактаревих (1966: 207) налази да је у прешевској варијанти говора прешевско-бујановачке зоне претежнија употреба наставка *-м*, а да је у бујановачкој обичније *-у*, те наводи примере из прешевског говора: *биднем, викам, желим, купим, знам, сечем, кажем* и из бујановачког: *виду, носу, плату, кажу, умру, дођу, једу* и сл. Јуришић (2009, 202) наводи да је наставак *-м* уопштен код глагола VIа Белићеве врсте, а исто такво стање налазимо у говору Мрковића (Вујовић 1969) као и у кумановском говору (Видоески 1962).

Неки глаголи могу добити проширење које им омогућава грађење презенте са *-у*. То би значило да глагол *питати* не може имати облик 1. л. јд. презенте *питу*, али је облик *питују* сасвим могућ.

Вероватно је ова одлика јужноморавских говора била шире распрострањена, али она се у последње време губи, што је резултат утицаја стандардног језика. Тај утицај је сигурно најјачи у већој, „градској“⁴ средини па је тамо најпре почело одбацивање оваквог облика.

Код прве информаторке забележила сам примере који показују колебања у употреби презентских наставка. У неким случајевима исти глагол се јавља у оба облика (*дам/даду, мислим/мислу, не знам/не знају/не знајем, сечем/сечу*). То сведочи о поступности у процесу губљења облика на *-у*.

Имам во́ду; ви́кам на Ве́ру; ви́кам на Ће́рку ми; ја ву ви́кам; ја да ги чу́вам; ја му ви́кам; не да́вам; не́мам во́ду; не́мам куде́; несам ги купи́ла; ови́ја чу́вам; ће ску́вам пасу́љ;

⁴ Иако Прешево није град у правом смислу, третирам га управо као градску средину, јер он ипак представља административни, економски, културни центар околине.

гра ће си *сварим*; да не *идем*; да ти *дам*; ја га *сечем*, *бацам*; ја *мислим*; кэт *плаћам* телефон *не знам*; *мељам* на машину; *мислим* младо дете; *не знајем* шиптарски; не *смем* ни тањири да *турурам* там, па у шпóрет ги *турурам*; ће *нарићам* туђо дете; ће те *пита*м;

да *направу* кафе; што да *раду*; ће *седну*; *затвору* врата, па *удру*; да ти *кажу*; не мош да *отиду*; да *ставу* гра да *саду*; чекеј да *виду*; па ја *сечу*; сас маказе *сечу*; само да не *куну*; не мош *отиду* у пијац; ја ће *куну*; ја што да му *раду*; *отиду* у банку; *мислу* си; да ви *даду* сок; не мож *наћу*; ће ти ги *врату*; ће ти *кажу*; што ће ги *праву*; ће *седну*; ће *наћу* туј; шёрпиче ће *туру*; ја не ги ни *памту*; што ће *праву* ја кэд *не знају* да збору; с њи ће збору; ја *плачу*, *плачу*.

Облици врло фреквентних глагола *имам/немам*, *викам*, *несам* јављају се са -м и код њих ће увек постојати тај наставак.

Код глагола *тура* примећене су обе варијанте: *турурам* и *туру*, али се у избору њихове употребе уплиће и семантика. Код форме која се поклапа са стандардом карактеристично је значење радње која се понавља: у *шпорет ги турам*; не *смем* ни *тањири да турам там* (према *турати*). Код случаја *туру* реч је о тренутној радњи, која се десила у датом тренутку: *шёрпиче ће туру* (према *турити*). У осталим дублетима: *сечем/сечу*, *не знам/не знају* ради се о факултативности у избору форме.

И у пчињском говору забележени су дублетни примери: *пасу/пасем* (у различитим пунктовима), *донесу/донесем* (у различитим пунктовима), *музу/музем* (у истом пункту), *иду/идем* (у различитим пунктовима), *дојду/дојдем* (у различитим пунктовима), *доћу/доћем* (у истом пункту), *умеју/умејем* (у истом пункту), *легну/легнем* (у различитим пунктовима), *чују/чујем* (у истом пункту), *виду/видим* (у истим пунктовима), *седу/седим* (у истом пункту), *држу/држим* (у истом пункту) и др., док је код глагола VIа врсте стање овакво: *гледам*, *имам/имам*, *морам*, *немам/неам*, *падам*, *причам*, *пита*м и сл. (Јуришић 2009, 196-200).

Код друге информаторке нисам забележила ниједан пример са наставком -у. Овде је презент првог лица једнине увек на -м, како код глагола са уобичајено таквим наставком, тако и код оних где би се појавило -у код претходне говорнице.

II да ги *давам*; два месеца одмор *имам*; ја *викам*; ја га *познавам*; ја му *викам*; како сак се *сећам*; комшије *имам*; мож *имам* све; што *имам* под јастук;

викам ти *не знам*; да га *одведем* там; да могу да *доодим*; да *једем* не могу; да *пита*м комшију; да *полудим*; да ти *кажем*; *зборим*, *зборим*, на кога да збориш; и ја се *задужим*; јутре дэн *отидем*; кад се *помислим*; *молим* те; да *умрем*; кољко гу *волим*; *не знам* зашто; нема да *заборавим*; ни дондена да *мрднем*; не могу да ти *кажем*; „ништа *нисам* причала“; не *можем* да *једем*; овакој ву *направим*; одем ја; *отидем* куде њега; после да *идем*; *прићем* туј да се *распраљам*; све *мислим*; сестре ги *пита*м; *скинем* ги; *сретнем* се ја; такој *гледам*; тачно гу *видим*; тој кэд *умрем*; целу протезу да *направим*; ће се *потпишем*; шта да *радим*.

У овом идиолекту на одређеним местима примећује се преношење акцента на негацију у облику *не знам*, као и употреба стандардне форме *нисам*. Разлози леже у тежњи говорнице да се, у првом случају, истакне значај онога о чему се говори, а у другом случају се преносе туђе речи. Ова информаторка потпуно је свесна разлике у начинима употребе језичких облика, а и прецизно (сасвим спонтано) одређује место и време њихове примене. Свакако је на изградњу таквог става снажно утицало њено друштвено окружење.

Презент треће лице множине. Типична одлика јужноморавских говора јесте појава *-ав/-ев/-ив* у трећем лицу множине презента. То је веома стабилна категорија која се тешко коригује. Облик прилагођен стандарду може се јавити у посебним ситуацијама, а пре свега у оним где присуство саговорника утиче на то. У мојој грађи нема ниједног облика без *-в* у 3. л. мн. Исти је случај и код једне и код друге говорнице.

I: ако *имав* рибе да *испржив*; божем ће гу *сџпрев*; бубрџи *тџрав*; *викав* у сџло; да ги *плаћав*; *давав* ги; *давав* паре; *давав* све, *викав*; други па *дрџив*; дџца да *очиств*; *идев* на орање; млеко јако *имав*; моји ће *пораснев*; *морав* да *повџдев* рџд; не ги *тџрав*; не *знајев* да *зборив*; не ме *препознавав*; не могаће да га *спасив*; *нећев* од грат да *дођев*; *одив* дџца; они *рађав*; пасуљ ће *скував*; *пџтив* ли они; *пуцав* ми прсти; свџтови *чекав*; *утџнав* душу; ће *радив*; ће се *развикав*; ће те *гледав*;

II: *варив* се цџл дџн; *викав* ми; *гледав* не; да му *исечев* нџгу; дџте *имав*; док *истијев* кафу; *идев* све полџк; *искочив* зуџи; *јављав* ми; да *јџдев*; кџд га *викнев*; кудџ *идев* тамо овџја; не гу *давав*; нек си *вадив* очи; нџсу тџли да ми *кајев*; они све *сарађујев*; пешкири ми се *свиђав*; после ми *казујев*; све на њи *давав*; сви се *чудив*; ће ми га *вратив*; ћ *идев*.

Радни глаголски придев мушког рода једнине у јужноморавском говорном типу има наставак *-а (-ја/-џа)*. Ова дијалекатска црта веома добро се држи без обзира на све могуће варијабле, како природне тако и друштвене. Дакле, пол, узраст, образовање, порекло, друштвене мреже не утичу на корекције оваквог облика. До њеног избегавања доћи ће у случају да саговорник то “захтева”, а изузетно када се жели нагласити значај онога о чему се прича. Обе моје говорнице чувају ликове на *-ја*.

I: брата *имаја*; брата је *преженија*; брат ми је *погинјаја*; *видџа* сам; дџда му *даја*; ја сам *бија*; ја сам му *казаја*; *кџчија* се; кој му је *праија*; крв на нос *тџкја*; муж ву је *умрџа*; не ги *ишколуваја*; неје *радија*; некој му *зборија*; не се је *осређија*; овдџ се *родија*; овџ е *довџа*; овџ дџчко *узџа*; од тџван *гледаја*; он *имаја*; он му *казаја*; *радија* је по Београд; сџг је *довџа* скоро; син ми *крстија*; Тџне *радија*; тџтко би ме *тепаја*; тџтко ми је веридбу *правија*; тџтко је *имаја*; тор *падњаја*; у туђо је *падњаја*; што ме је *караја*;

II: *бија* је у Београд; болесан је *бија*; *довџа* га Воја; *довџа* га је; *довџа* и *вратија* се; дома је *дошја*; *донџа* отуда; зашто је *бија*; *ишја* е; јџдну гџдину је *живџа*; као Бранко што је *бија*; кџд се је *обесија*; *мораја* је у Приштину да иде; Митре ми је *рџкја*; много је *волџа* Фидџнку; не *теја* више; никад не ми је *наплатија*; кудџ си *пошја*; *однеја* цигџрице; он ги *купија*; он *оргираја* тамо; па

је *ставија*; Пера је *пица*; такој се је *обесија*; куде њума је *бица*; све га *истругаја*; *усадица* је, *три турица*; што је *направија*; што се *поправија* сэг; што си *поија*;

Радни глаголски придев мушког рода множине. У једном делу призренско-јужноморавских говора ПТ дијалекта препозната је тенденција уопштавања наставка *-ле* у множини радног глагоског придева. Оваква појаву бележе Белић (1999б: 400) у Врању, Видоески (1962: 217) у кумановском говору, Барјактаревић (1966: 209) у прешевско-бујановачкој зони, Реметић (1996: 507) у Призрену, Павловић (1939: 206-207) у Сретечкој жупи, Стевановић (1950: 135) у Ђаковици. Јуришић (2009: 222) у говору Пчиње налази једино уопштавање облика на *-и* за м. и ср. род. Ширење наставка *-ле* на мушки и на средњи род дијалектолози су протумачили као појаву донесену из македонског језика (Белић 1999б: 400, Ивић 2001: 182, Реметић 2004: 119, Марковић 2006: 251). Међутим, та језичка тежња постепено посустаје под притиском стандарда. С обзиром на стање у примерима који следе, поставља се питање да ли је до таквог уопштавања икада дошло у граду и да ли се оно можда ограничава на сеоску средину.

Код прве говорнице преовлађују примери са *-ле*, док су другој они потпуно непознати.

I: деца си *праи́ли*; ђаци су *оти́шли*; како су ги *пусти́ли*; мали *умрели́*; они *праи́ли*; *праи́ли* си ћеф; сви *оти́шли* ђаци;

довеле гу одма на веридбу; доктори не *могале*; *имале* смо стоку; и радници *фаћале* смо; козе несмо *имале*; краве *чувале* смо; мајку *немале*; мали су *умреле*; ми смо ги *јеле*; много смо *работале*; *нашле* су ги стањ; не га *примале*; несу *имале* деца; они седам деца ли, *измреле*; у село несу *давале*; што су *имале*.

II: беву *дошли* у омболанту; *дошли* смо кобајаги за стањ; како смо *трпели*; колко су ми *донели*; много смо *живели*; несмо се *видели*; несу *тели* да ми кажев; ни су ми *наплатили*; па су му *турили* другу; пола сат смо *стојали*; *тражили* паре, *тражили* овој, *тражили* оној; што ти не су ми *донели*.

Глаголи са секвенцом *-на-* < *-нж-*. Овај македонизам (Белић 1999б: 392, Ивић 2001: 182, Реметић 2000: 91, Марковић 2006: 257) дубоко је укоренен код свих говорника и рекло би се да га је тешко изменити. Рефлекс *-на-* препознаје се у аористу и радном глаголском придеву (*викна*, *викнамо*, *викнаше...*; *викнаја*, *викнала...*). Присутан је на свим нивоима говорника са овог подручја.⁵ Моје говорнице не нуде другачије потврде:

I: ал сэг *биднало*; бра́т ми је *погинаја*; како́ му *бидна*; *падна* једенпүт; то́р *паднаја*; у ту́ђо је *паднаја*; што се секираш, ви́кам, *биднало*;

II: бо́мба како́ је *паднала*; јаој, *ре́кна*; *останаја* туј; *падна* авијо́н; *побегна́ли* смо горе; *ре́кнали* су ми; саксија како́ *падна* одозго́р; такој како́ је *паднаја*; тој му *вркна́ло*; Фиданке, Фиданке, јок, *зина́ла*; Че́да је *погинаја*;

Ликови *биднало*, *бидна*, *останаја*, *паднаја*, *падна*, *побегнала*, *рекнала*, *рекна* у својој дијалекатској форми добили су проширење *-ну-*, којег иначе нема у стандарду. Осим глагола *падне* (пасти), који увек носи *-ну-* (*падна* аор.,

⁵ О томе сведоче снимци начињени у оквиру припрема за докторску дисертацију.

паднаја/паднала/паднало), остали се могу јавити и без њега: *бија/била/било, остаја/остала/остало, побегја/побегла/побегло, рекја/рекла/рекло*. Ипак, у избору форме понекад велику улогу игра семантички моменат. Тако се лик радног глаголског придева ср.р. *било* не може поистоветити са *биднало*. Други облик говори о томе да се конкретна радња догодила, десила у одређеном тренутку и прва форма је не може заменити у том смислу. Тако бисмо пример *што се секираш, викам, биднало* може превести на стандардни облик једино као „што се секираш, кажем, десило се/збило се“, а никако: „што се секираш, кажем, било је“.

Што се тиче аориста, он ће имати форму: *падна, бидна, рекна*. Ретко се могу чути варијанте *паде, падомо, рече, рекомо*.

Након анализе глаголских облика који карактеришу јужноморавски говорни тип ПТ дијалекта (прво лице презента једнине, треће лице презента множине, радни глаголски придев м. р. јд., радни глаголски придев м. р. мн. и глаголске форме са секвенцом *-ну-*), дошло се до следећих закључака:

1. Дијалекатске црте очуване у оба идиолекта:

- а) *-в* у 3. л. јд. презента (*имав, можев, варив*),
- б) *-а* у радном глаголском придеву м. р. јд. (*имаја, бија/бија, умреја, шија*),
- в) *-на-* < *-нЖ-* код глагола III врсте (*паднаја, погинаја, зинала, биднало, падна, рекна*).

2. Дијалекатске црте код којих постоји разлика у реализацији облика:

- а) 1. л. јд. презента (*-у* или *-м*),
- б) радни глаголски придев м. р. мн. (*-ле* или *-ли*).

Код информаторке II уједначене су форме *-м* у презенту (*не знам, полудим, отидем*) и *-ли* у РГП (*стојали, живели, наплатили, дошли*).

Код информаторке I постоје извесна колебања у овим категоријама (*не знајем/не знају, сечем/сечу; умрели/умреле*). Ипак, преовлађују форме са *-у* код презента и *-ле* у РГП.

Социолошки моменти сигурно су узрок оваквих појава. Присуство форми блиских стандарду запажа се код информаторке која је цео живот провела у Прешеву, удала се за мештанина, била у радном односу и путовала. Очувани јужноморавски облици налазе се у говору информаторке која потиче са села, удала се за Прешевљанина, никада није била у радном односу и није путовала. Значајно је и то што је ова жена живела у породичном окружењу чије је порекло из пчињског краја, у којем се презентски наставак *-у* и данас углавном добро чува. Остале варијабле нису утицале на овакве појаве с обзиром на то да се оне поклапају: узраст, пол и школовање су истоветни.

Текстови

Моја мајка не ме је пуштила у Скопље деца да водив на излет. Ја плачу, плачу. Деца сви идев, ја да не идем. И не ме пушти мајка. „Воз ће те згази.“ „Какò, мори, воз ће ме згази. Учитељ је там. На ескурзију, како сэг деца. И не ме пушти мајка. Стар човек, еј. Што сам плакала, у памет ми је сэг.

Не ти дава и не ти дава да идеш, а деца сви отидоше. Дурли, плачи, дурли. Можда неје имала ни паре. Не знам. Не ми казује.

Паприку сам дробила. Мељам на маџину. После кад се смеља зејтинчак малко да му се сипе. А јело црвено прави. Има кафе, кума-Радо, има. Али силов. Кад се исуши, коска бидне. Е, на конче да га туршиш. Па ја сечу. Сас маказе сечу. Само да не купу. У село ми у чутуру. Па ги клуче. Ја на миксер. Тој ме је једна научила. На Воју сестра. Несам знала. Море, на миксер. Други на дробив, па не ги турав у шпорет. Озгор може. Миксер одједанпут. Меља. Фини прави. Али најпосле, зејтин, малко, малко. Ја не мош отиду у нијац. Ја ће купу један низ.

Нема га. Не се јавља. Што да раду? Не ми се јавља. Не знам зашто. Не седну. И такој. Јавља ли се од Америку? Нашиле су ги стан. Женске башка. Морав да поведев ред тамо. Море, големе. А, сак не ми кажи ти. Једна баба викаше: „Море, женско се крије. Лопов. Крије се.“ Баба Кона, за Олгу викаше. Тепала гу је, тепала. За Бранка отиде. „Затвору врата“, вика, „на удру“. А тепала гу је млого. А бре, божем ће гу сатрев. Преженује онуј Станију. Зашто гу преженује. Утепав душу. И дев на орање, да ти кажу. Одокле си? От село ли си? Ја ву викам да ставу гра да саду. Отиде там на пругу. Отиде там па гу збере. Враћала је Олгу. Много је патила. И решила за нега, и решила. И отиде. Много ву је тешко на баба-Кону што гу је преженила. Сас женско је тешко, дете слатко.

Друго је било у село, строго млого. Имале смо стоку. Козе несмо имале, овце по пет. Млеко ги јако било. Татко ми тој волеше. И краве чувале смо. После на биволице удари татко ми. Због млеко. Мути мајка ми мућеницу. Ми викамо мућеницу, Шиптари ајрам. На бучку све. Не како сак. Праи мајка ми. Што се је измучила мајка ми, јадна. От пет деца, мали су умреле. Најпосле мене ме је имала. Масло бре, биволице млого масло су имале.

(I C. Ђ.)

Никад нема да заборавим, с Перу не ли ишла сам, моји не ли не ми даваше, мајка ми вика на биљар игра, ће му носиш вечеру. И сретнем се ја куде Љубицу одоздол. Иде Пера одовуд, а ја отуда. И несмо се видели, знаш. Па се згрнемо, па ми се чини пола сат смо стојали. Ника тој, на Перу сам причала, ника тој нема да забравим ни ја ни он, верујеш ли. Љубав која, симпатија седам године тој време.

Донела стан. Куде идев тамо овија, као Бранко што је бија, како се вика тој там, у ацилэк. Бија и донеја отуда. По песто динара да ги прода. „Што кажеш, за песто динара? Ја сто триес динара сам дала за станче и много ми је фино. А ти да му кажеш на тога што је бија у ацилэк, ја комшије имам што су били у ацилэк, колко су ми донели, што ти не су ми донели, ни су ми наплатили, ни ништа. А он кад је бија у ацилэк да му се фати треба на некога да даде два такој, а не да продава.“ А она ћути. Она оће да узне паре, бре, тај ти је опасна. „Мене не ми треба, али, жив ти кој ти је најмило, да му кажеш тај моја комшика тако и тако ми каже.“

Мене ми ги направи преко Социјално пре шездесет и колко године имаше, еве, да једем не могу, само за украс. Фини беву и Авнија овдека извади три

зуба и одем ја. И после ме жуља, жуља. И он, седи овам, он струже, струже, и сгг тој там до крај све га истругаја, Сгга воду да пијеш, вода, ма што уђе, уђе, него искочив зуби, не можем да једем, па Вера ми даде неки лепак, а и он ми препоручи: “Тџ лепак да залепиш“. А, неје скуп. Ама дуго траји. Ене ти онај, како ву беше име, певачица онај стара, е, она рекламира. Јабуку једе и рекламира. Мене ми се упропасти.

Такој моја стринка је била постара од чичу осам године. На стринку ми из Билачу татко што је, он вика овакој: „У наше године пре двеста године живели људи. Каже, доија да тражи девојку. Не гу давав још, нема још деведесет године. Деведешлија још неје ћерка ми.“ А и сгга овој време ће прође, ће дође тој време. Тџ период ће настане како је писја тџ календар. Ђе дође време ће се сруши све, каже, и опет ће се направи. Ми смо на земљу, под нас је вода доле, има једн бик који се затресе. Која страна се затресе тој све падне. А кад рика оно грми. У онџ календар је писало.

(П Д. М.)

Литература

- Барјактаревић 1966: Данило Барјактаревић, Прешевско-бујановачка говорна зона, *Врањски гласник II*, Врање: Народни музеј, 173–214.
- Белић 1999а: Александар Белић, Историја српског језика, *Изабрана дела Александра Белића, IV том*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић 1999б: Александар Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, *Изабрана дела Александра Белића, IX том*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бугарски 2009: Ранко Бугарски, Теоријске основе урбане дијалектологије, *Говор Новог Сада, Фонетске особине*, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 13–31.
- Видоески 1962: Божо Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје: Институт за македонски јазик.
- Ивић 2001: Павле Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација III, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 27/28*; Нови Сад: Матица српска; 175–209.
- Јуришић 2009: Марина Јуришић, *Говор Горње Пчиње: гласови и облици*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије 6.
- Марковић 2006: Јордана Марковић, Инвентар, путеви и донети македонизама у српским народним говорима, *Годишњак за српски језик и књижевност VIII*, Ниш: Филозофски факултет, 235–260.
- Рајић 2009: Љубиша Рајић, Градски говори, *Говор Новог Сада, Фонетске особине*, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 31–47.
- Реметић 2000: Слободан Реметић, Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја, *XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје, 87–103.

Реметић 2004: Слободан Реметић, Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције, *Јужнословенски филолог LX*, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 113–123.

Tatjana G. Trajković

VERB SYSTEM OF PREŠEVO SPEECH IN THE LIGHT OF THE LANGUAGE INTERFERENCE

Summary

This paper discusses the approach to sociolinguistic aspect of the verb system of Preševo speech. It is a South Moravian type of Prizren-Timok dialect. These are the differences in results obtained after an analysis of verb forms:

- First person singular, Present tense,
- Third person plural, Present tense,
- Active participle, masculine singular,
- Active participle, masculine plural,
- Verbs with sequence -nu-.

Two idiolects whose head is selected are compared by the same variables. It is about two women of the same age and education who differ in the way that one has spent a lifetime in Preševo, has been employed and often traveled, and the other is from a village near Preševo, married and lives in a family that has moved from the Pčinja area, does not work and does not travel. Differences in social variables have affected the status of their speech. The difference is reflected in two categories: first person singular Present Tense and active participle.

Keywords: Preševo speech, Prizren-Timok dialect, idiolect, sociolinguistics, verbal forms.